

Elvesztegetett évek az iskolapadban

RÁCZ EDIT

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Oktatás és Társadalom Doktori Iskola

World Bank: *World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise*. Washington, DC, 2018. World Bank, xvii + 216 pp. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1096-1>

A Világbank 1978-ban *World Development Report* (Jelentés a világ fejlődéséről) címmel indította el sorozatát, amelynek kötetei minden alkalommal a globális fejlődés egy-egy aspektusát tekintik át. Ízelítőül néhány cím az eddig megjelent negyvenből: A szegénység (1990), Befektetés az egészségbe (1993), Az állam egy változó világban (1997), A mezőgazdaság a fejlődésért (2008), Fejlődés és klímaváltozás (2010), A nemek közötti egyenlőség és a fejlődés (2012).

A sorozat legújabb kiadványa – az első, melyet teljes mértékben az oktatás kérdésének szenteltek – arra keresi a választ, hogy az iskolában eltöltött idő hosszának tagadhatatlan növekedése ellenére miért nem megfelelő szintűek továbbra sem a tanulók készségei és képességei. A jelentés előszavában a bankcsoport elnöke, Jim Yong Kim saját országát, a Koreai Köztársaságot említi példaként arra, hogy a minőségi oktatás egy olyan befektetés, amely tartós előnyöket biztosíthat egy ország számára. Valódi tanulás és készségek elsajátítása nélkül azonban az iskolába járás önmagában még nem vezet megtérüléshez, sőt, akár értékes források elherdálását is jelentheti.

A jelentés egy Nelson Mandelától idézett mottó („Az oktatás a legerőteljesebb

fegyver, amellyel megváltoztatható a világ”) után egy részletes áttekintéssel hangolja rá az olvasót a fő mondanivalóra, arra, hogy az iskolában eltöltött idő nem azonos a tanulással. (Világszerte több százmillió fiatal úgy kerül ki az iskolapadból, hogy nem rendelkezik alapvető életvezetési készségekkel, képtelen kiszámolni a viszájáró pénzt vagy elolvasni kezelőorvosa utasításait.)

A szerzők a tanulási válság (*learning crisis*) három dimenzióját emelik ki. Elsőként az eredményesség alacsony szintjét, melyet nagyfokú egyenlőtlenség és lassú haladás is súlyosbít. A következő dimenziót négy iskolai szintű elem alkotja: a tanulók gyakran nem állnak készen a tanulásra (alultápláltak, betegek vagy mostoha környezetből érkeznek); a tanárok motiválatlanok vagy képzetlenek; nem megfelelőek az oktatási eszközök; valamint az iskolai vezetésnek hiányosak a képességei. Végül (ez a harmadik dimenzió) bizonyos technikai vagy politikai tényezők is gyakran gátolják az eredményes tanulást.

A szakértők szerint három komplex stratégia szükséges a változáshoz: a tanulási eredmények folyamatos mérése, tényeken alapuló döntéshozatal és az oktatás aktorai érdekeinek összehangolása.

A kötet négy fő részre, ezen belül tizenegy fejezetre tagolódik. A szövegtörzsben grafikonok, diagramok, táblázatok és keretes írások segítik a téma minél szemléletesebb bemutatását. Valamennyi fejezet végjegyzettel és hivatkozásjegyzékkel zárul. Az első rész Thomas Piketty francia közgazdász gondolatát idézi: „Hosszú távon, a munkaegyenlőtlenségek csökkentésének és egyúttal a munkaerő átlagos termelékenységének, valamint a gazdasági növekedés gyorsításának legjobb eszköze kétségtávol az, ha jelentős összegeket fektetünk az oktatásba.” (326. o.)¹

Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) az oktatást alapvető emberi jognak nevezi, kiemelve szerepét az emberi méltóság oltalmazásában, valamint a szabadság, igazság és a béke megőrzésében (26. cikk). Az oktatás nemcsak az egyén, hanem a gazdaság számára is mennyi közvetlen és közvetett haszonnal jár. Kutatások bizonyítják, hogy az iskolában eltöltött évek számának növekedése nemcsak magasabb jövedelemhez vezet (valamennyi országcsoportra és mindkét nemre vonatkozóan), de hosszabb és egészségesebb életet, valamint jobb életlehetőségeket is biztosít az egyén számára. Hosszú távon pedig, a szülőkön keresztül, a gyerekek egészségére, iskoláztatására is pozitív hatással van. Az oktatás az egész társadalom számára haszonnal jár: humántőke-beruházásként gazdasági növekedéshez vezet. Ha a növekedés gyorsabb a hátrányos helyzetű csoportok körében, csökken a szegénység és az egyenlőtlenség, és felgyorsul a társadalmi mobilitás. A humán tőke kétféleképpen gyorsíthatja a növekedést: az új technológiák befogadásának és alkalmazásának növekvő képessége révén, mely rövid és középtávú növekedéshez vezet; valamint a technológiai fejlődés katalizálásával, ami a tartós, hosszú távú növekedés motorja. Azok az országok, amelyek évtizedek óta tartós növekedést képesek produkálni, erős elköteleződést mutatnak nemcsak az oktatás, de az egészségügy és az infrastruktúra fejlesztése iránt is (lásd pl. az ún. kelet-ázsiai csoda országait).

A jelentés második része a tanulási világ három aspektusára mutat rá. Az első az iskoláztatás világméretű expanziója ellenére is változatlanul meglévő esélyegyenlőtlenség. Az elmúlt ötven évben drasztikusan megnövekedett az általános iskolába beiratkozottak száma – politikai rendszertől, gazdasági fejlettségtől függetlenül a világ szinte minden országában. A változás mértéke és üteme különösen szembeötlő az alacsony jövedelmű országokban. Becslések szerint azonban 2014-ben még mindig 61 millió általános iskolás korú és 202 millió középiskolás korú gyerekek nem részesült oktatásban – különösen nagy arányban vannak közöttük a szegény családokból származó gyermekek. A nemek szerinti megoszlás még jelentősebb aránytalanságot mutat: az alacsony jövedelmű országokban a szegény lánygyerekeknek csak a negyede fejezi be az általános iskolát. Hasonló a helyzet az etnikai kisebbségekkel is, így például Romániában 2011-ben a roma felnőttek közül csak 11%-nak volt középfokú végzettsége, szemben a nem roma lakosság 58%-ával. A szegény családok csak kompromisszumok árán tudják gyerekeiket iskoláztatni, ezek közül a legfontosabb az oktatás költsége. Az oktatás közvetlen költségének eltörlése Ugandában 60%-kal növelte a beiratkozottak számát, és 33%-kal csökkentette a költségek miatti lemorzsolódást. Az iskola és az otthon közötti nagy távolság, mely különösen a lányokat sújtja, az oktatás megtérülésével kapcsolatos negatív vélekedések és az oktatás minőségének nem megfelelő színvonala is gyakran tartják távol a szegény családok gyerekeit az isko-

¹ THOMAS PIKETTY: *A tőke a 21. században*. Budapest, 2015. Kossuth Kiadó.

lától. A következő fejezet a tanulási válság soktényezős összefüggéseire világít rá. Az iskoláztatás globális expanziója elfed egy súlyos problémát, nevezetesen azt, hogy az iskolába járás milliók számára nem hozza meg az elvárt tanulási eredményeket, azaz nem rendelkeznek alapszintű szövegértési és matematikai készségekkel, ami a későbbiekben munkaerőpiaci lehetőségeiknek is gátat szab. Mindez aránytalanul nagy mértékben érinti a hátrányos helyzetű gyerekeket. A készségek elsajátításának alacsony szintje mindazonáltal nem szükségszerű velejárója az oktatás expanziójának. A jelentés a Koreai Köztársaság és Vietnam példáját említi annak bizonyítékeként, hogy minőségi oktatás a hátrányos helyzetű tanulók széles körének beiskolázása mellett is fenntartható lehet. Becslések szerint a világ 4,6 milliárdnyi munkaképes (15 és 64 év közötti) felnőtt populációjából 2,1 milliárdra tehető azoknak a száma, akik nem rendelkeznek megfelelő szintű alapkészségekkel. Noha valamennyi országra jellemző a készségek egyenlőtlen eloszlása a szegények hátrányára, a fejlődő országokban még szignifikánsabb ez a különbség. A helyzetet tovább fogja rontani a munkaerőpiaci kereslet elmozdulása a kognitív vagy szocioemocionális képességeket igénylő munkaerő irányába.

A tanulási eredményességet közvetlenül négy tényező befolyásolja. Elsőként említhetők maguk a gyerekek, akik hátrányos helyzetük miatt sem szellemileg, sem fizikailag nincsenek felkészülve a tanulásra. Hátrányuk jóval az iskoláztatás előtt jelentkezik, és az iskolában töltött évek alatt csak egyre nő, hiszen a tanulás kumulatív, a készségek egymásra épülnek. A tanulási válság további okozói lehetnek a tanárok, ha nem rendelkeznek a szükséges készségekkel (az alacsony jövedelmű országokban kevés a szakképzett tanár), vagy ha motiválatlanok. A tanárok hiányzása is jelentősen csökkenti az oktatásra

fordított időt, ami azért is riasztó, mert jó néhány országban a közoktatási kiadások 80%-át fordítják a tanárok bérezésére. Az iskolavezetés elégtelen színvonala szintén szoros összefüggést mutat az oktatás eredményességével. Végül, az infrastrukturális beruházások nem mindenhol voltak képesek lépést tartani az iskoláztatás expanziójával: például Ugandában, ahol általános alapfokú oktatást hirdettek meg 1997-ben, az átlagos osztálylétszám 105-re nőtt.

A jelentés harmadik, legterjedelmesebb része négy fejezetben tárja az olvasó elé az eredményes tanuláshoz szükséges tényezőket. Vitathatatlan, hogy jól felkészült, motivált tanulók nélkül nincs eredményes tanulás, de a legfontosabb megoldandó probléma annak a 263 millió gyereknek a beiskolázása, akik még ma sem jutnak hozzá semmilyen formális oktatáshoz. A keresleti oldalon való beavatkozás (a tandíjak eltörlése) Afrika számos országában a beiskolázás jelentős növekedéséhez vezetett, ami azt bizonyítja, hogy a gyerekek és szüleik motiváltságának hiánya gyakran anyagi okokra vezethető vissza. Felzárkóztató programok is sokat tehetnek azért, hogy a veszélyeztetett fiatalokat benntartsák az oktatási rendszerben, és felkészítsék őket továbbtanulásra vagy szakképesítés megszerzésére. A tanárok pedagógiai készségeit illetően a jelentés rávilágít mind a tanárképzésnek, mind pedig a pályán lévők továbbképzésének a fontosságára, kiemelve ez utóbbi hatékonyságához szükséges tényezőket: praktikusság, specifikusság és folyamatosság. A tanároknak a diákok szintjéhez kell igazítaniuk a tananyagot. A modern technológiai megoldások hasznosnak bizonyulnak e téren. Léteznek olyan számítógépes programok, melyek automatikusan igazodnak az adott tanuló haladási üteméhez. Az új infokommunikációs eszközökben rejlő potenciál ugyanakkor csak abban az esetben növeli

az oktatás eredményességét, ha kiegészíti a tanári tevékenységet, és nem helyettesíti azt. Bizonyítékul egy kétféle módon kivitelezett számítógéppel segített tanulási programot említenek a szerzők. A tanári motivációt befolyásoló tényezők közül kiemelt jelentőséggel bír a státusz társadalmi elismertsége és anyagi megbecsültsége. Példaként Finnországot említi a jelentés.

A jelentés utolsó része megállapítja, hogy az oktatási rendszerek gyakran nincsenek összhangban a tanulási célokkal. Elismerve az egyes rendszerek egyedi vonásait, négy problémacsoportot mégis általánosnak mondható. Elmarad a tanulási célok és felelősök egyértelmű megnevezése. Kevés a tanulásra vonatkozó információ és a mérőeszköz. Az oktatásfinanszírozás nem elégséges, vagy elosztása nem biztosít egyenlő esélyeket. A rendszer aktorainak ösztönzése nincs összekötve a tanulói teljesítménnyel. A jelentés számos példán keresztül mutatja be a politika rövid távú érdekeinek torzító hatását. Végül a szerzők felvázolják a csapdából kivezető utat is. Rendszeres, hiteles, elfogulatlan információra van szükség az oktatás olyan irányba tereléséhez, amely, a hátrányos

helyzetűeket is felkarolva, kivezet a tanulási válság csapdájából.

Összegezve, iskolába járni eredményes tanulás nélkül nemcsak elvesztegetett lehetőség, de hatalmas igazságtalanság is, ugyanis azoknak van a legnagyobb szükségük a jó oktatásra, akiket a társadalom leginkább cserben hagy. Az iskolából kikerülők jelentős része még ma sem rendelkezik a munkába álláshoz szükséges alapkészségekkel. A kirajzolódó mintázatok azt mutatják, hogy a hátrányos szocioökonómiai helyzet legtöbbször a tanulási eredmények alacsony szintjét is maga után vonja. A legújabb technológiák viszont szakképzett munkaerőt igényelnek, melyet csak a hatékony oktatás lesz képes biztosítani. A jelentés legfőbb erénye, hogy a problémafelvetést részletesen kidolgozott, nemzetközileg standardizált mérőeszközök felhasználásával készített helyzetelemzés követi, melyet a megoldáshoz vezető út felvázolása zár. Elsősorban oktatással foglalkozó szakembereknek és döntéshozóknak ajánlom, de közérthető megfogalmazása miatt bárki haszonnal forgathatja.